

Актыўна і супольна
Эўразьвяз ў дачыненні да Беларусі на будучыню

Фонд імя Стэфана Батуры, Варшава
Асацыяцыя па міжнародных справах, Прага
студзень 2006

FUNDACJA
IM. STEFANA
BATOREGO

Актыўна і супольна Эўразьвяз ў дачыненні да Беларусі на будучыню

Гжэгаж Грамадзкі (Grzegorz Gromadzki),
Фонд імя Стэфана Батуры, Варшава

Любаш Вэсэлы (Lubos Vesely),
Асацыяцыя па міжнародных справах, Прага

Фонд імя Стэфана Батуры

Сапяжыньска, 10а

00-215 Варшава

т.: |48 22| 536 02 00

факс: |48 22| 536 02 20

batory@batory.org.pl

Мастацкі дырэктар публікацыяў Фонду імя Стэфана Батуры, Варшава

Марта Куштра (Marta Kusztra)

Дызайн вокладкі:

Тэрэса Аляшчук (Teresa Oleszczuk)

Перакладчык:

Аляксандар Янусік

Карэктар:

Аляксандар Nabicki

Набор:

TYRSA Sp. z o. o.

Аўтарскія правы належаць Фонду імя Стэфана Батуры, Варшава

ISBN 83-89406-63-2

Зьмест

Уступ	7
Частка першая – дыягназ	11
1. Ацэнка сытуацыі ў Беларусі	11
2. Расейскі фактар	19
3. Палітыка ЗША ў дачыненні да Беларусі	21
4. Палітыка Эўразьвязу	22
5. Падзеі апошняга месяца	24
6. Прагнозы	26
Частка другая – новая стратэгія ў дачыненнях зь Беларусьсю	29
1. Новая філязофія палітыкі Эўразьвязу ў дачыненні да Беларусі – прынцыпы	29
2. Стратэгія Эўразьвязу ў стасунках зь Беларусьсю – захады	32
3. Інструмэнты	38

Уступ

Адна з праблемаў, зь якой сутыкнуўся Эўразьвяз у дачыненнях з суседзямі – беларускае пытаньне. У гэтым кірунку неабходна ўлічваць наступныя тры фактары.

Першы. Пашырэнне Эўразьвязу ў 2004 г. прывяло да таго, што ЭЗ цяпер мае зь Беларусьсю мяжу ў 1000 кілямэтраў (Латвія, Літва, Польшча). Апроч таго, выявілася адсутнасьць пасьлядоўнай стратэгіі ЭЗ у дачыненні да Беларусі да і пасьля пашырэння ў 2004 г.

Другі. Каляровыя рэвалюцыі, найперш Памаранчавая ва Ўкраіне, зьмянілі сытуацыю на постсавецкай прасторы, а зь ёй і ў Беларусі. Працэсы дэмакратызацыі ва Ўкраіне, Грузіі, Малдове – ускосным і непасрэдным чынам – уплываюць на сытуацыю ў краіне. Частка беларускага грамадства пільна сочыць за падзеямі ў постсавецкіх краінах, і пасьпяховыя рэформы сталі б доказам таго, што Беларусь таксама можа быць нармальнай эўрапейскай краінай.

Трэці. Самы істотны чыньнік – выбары прэзыдэнта Беларусі ў сакавіку 2006 г. Ад 1996 г. беларускі аўтарытарны рэжым знаходзіцца ў самаізаляцыі і паза рамкамі Рады Эўропы. Цалкам верагодна, што Лукашэнка будзе ў трэці раз абраны прэзыдэнтам. У такім выпадку беларускі рэжым стане ўнікальным для Эўропы. Ён будзе падобны да сярэднеазіяцкай дыктатуры, але гэта абсалютна непрыёмальна для эўрапейскіх стандартаў. Таму Эўразьвяз ня можа праігнараваць гэтыя фактары і павінен распрацаваць адэкватны адказ.

Але неабходна ўлічваць, што пералічаныя вышэй фактары цалкам не адлюстроўваюць зацікаўленасці Эўразьвязу лёсам Беларусі. Існуюць яшчэ чатыры прычыны зацікаўленасці ў беларускім пытаньні.

Па-першае, гэта парушэньні правоў чалавека рэжымам Аляксандра Лукашэнкі. Большасьць беларусаў, найперш моладзь, выступаюць супраць абраньня прэзыдэнта на трэці тэрмін, падтрымліваючы супрацоўніцтва з Эўразьвязам. ЭЗ павінен пайсьці насустрач памкненьням беларусаў, што будзе тэстам для далейшай абароны дэмакратыі ў Эўропе.

Другая прычына – пытаньне мяккіх формаў бясьпекі. Недэмакратычная краіна Беларусь – ненадзейны партнэр для супрацоўніцтва ў сфэрах барацьбы з арганізаванай злачыннасьцю, гандлем людзьмі, экалёгіі. Не даючы магчымасьці разьвіваць супрацоўніцтва з памежнымі рэгіёнамі, рэжым Лукашэнкі не спрыяе ўмацаваньню бясьпекі паміж ЭЗ і новымі краінамі-суседзямі. Слабае разьвіцьцё памежных сувязяў паміж новымі чальцамі ЭЗ Літвой і Польшчай зь Беларусьсю моцна кантрастуе на фоне пазытыўнага разьвіцьця аналягічных сувязяў паміж Польшчай і Славакіяй, напрыклад, з Украінай.

Па-трэцяе, стасункі паміж рэжымам Лукашэнкі і такімі краінамі як Іран могуць несць пагрозу бясьпечы ЭЗ. Беларускія ўлады супрацоўнічаюць зь іншымі аўтарытарнымі рэжымамі па розных напрамках: вайсковае супрацоўніцтва, гандаль зброяй, ваеннай тэхнікай.

Па-чацьвёртае, Беларусь – гэта лякмусавая паперка для далейшых ста-сункаў ЭЗ і Расеі. Расейская палітычная эліта разглядае палітыку Эўразьвязу ў дачыненні да Беларусі як прыклад стаўленьня да недэмакратычных рэжымаў, што мае значэньне напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў у Расеі 2008 г. Сакавіцкія выбары ў Беларусі стануць для Расеі выдатнай ілюстрацыяй таго, як Эўразьвяз рэагуе на аўтарытарныя рэжымы ў свеце. Неакрэсьленая палітыка ЭЗ у дачыненні да рэжыму Лукашэнкі можа быць успрынятая Масквой як сьведчаньне няздольнасьці ЭЗ праводзіць пасьялядоўную і рашучую палітыку ў справе абароны дэмакратыі. Адсутнасьць аргументаў супраць Лукашэнкі можа прадэманстраваць адсутнасьць аргументаў у дачыненні да Расеі, якая паціху спаўзае ў бок аўтарытарызму і грэбаваньня прынцыпамі дэмакратыі.

Але прадказаць разьвіцьцё сытуацыі ў Беларусі немагчыма. Лукашэнка можа заставацца прэзыдэнтам доўгі час, а палітычныя зьмены могуць адбыцца як празь некалькі гадоў, так і за некалькі месяцаў. Правядзеньне Кангрэсу дэмакратычных сілаў у кастрычніку 2005 г. і абраньне на ім адзінага кандыдата, магчыма, далі шанец адрадыцца беларускай апазыцыі. Але ў любым выпадку ЭЗ павінен быць гатовы да некалькіх сцэнароў разьвіцьця падзей ды перагледзець палітыку ў беларускім пытаньні за некалькі месяцаў.

Гэтая праца складаецца зь дзвюх частак. Першая частка не перасьледуе мэту дэталёвага апісаньня ўсіх аспектаў сытуацыі ў Беларусі і вакол яе. Аднак яна ёсьць пастаноўкай дыягназу, як выбудаваць стратэгію ЭЗ накіонт Беларусі. Частка складаецца з чатырох падразьдзелаў: унутраная сытуацыя ў краіне, расейскі фактар, палітыка ЗША і палітыка ЭЗ у дачыненьні да Беларусі.

Другая частка прысьвечаная стратэгіі ЭЗ у дачыненьні да Беларусі і разглядае тры аспекты палітыкі ЭЗ у найбліжэйшай пэрспэктыве: новую філязофію, захады ды інструмэнты рэалізацыі гэтых захадаў.

За апошні час зьявілася некалькі даследаваньняў на тэму стасункаў паміж Беларусьсю і ЭЗ. Фундацыя „Pontis” у Славакіі ў сакавіку 2005 г. прэзэнтавала справаздачу аб палітыцы ў дачыненьні Беларусі; Асацыяцыя па міжнародных справах і варшаўская Фундацыя імя Стэфана Баторыя апублікавалі аналягічны дакумэнт у красавіку 2005 г.; у лістападзе зьявілася праца па Беларусі, падрыхтаваная парыскім Інстытутам дасьледаваньняў у галіне бясьпекі; у снежні лёнданскі Цэнтр эўрапейскіх рэформаў надрукаваў артыкул аб стасунках паміж ЭЗ і Беларусьсю¹. Гэтыя працы ілюструюць узростаўне цікавасьці да беларускай тэматыкі ў 2006 г.

¹ EU Democracy Assistance to Belarus: How to Make Small Improvements Larger and More Systematic? Points Foundation/Institute for Civic Diplomacy, March 24, 2005, <http://www.nadaciapontis.sk/en/11030>; Grzegorz Gromadski, Vitali Silitski, Lubos Vesely, Effective Policy Towards Belarus – A Challenge for the Enlarged EU, Stephan Batory Foundation, Warsaw & Association for International Affairs, Prague, April 2005, <http://www.batory.org.pl/english/intl/pub.htm#belarus>; Changing Belarus, edited by Dov Lynch, Chaillot Paper 85, The European Union Institute for Security Studies, November 2005, <http://www.iss-eu.org/chaillot/chaill85e.html>; Urban Ahlin, The EU Needs a Policy on Belarus, CER Bulletin, issue 45, December 2005/ January 2006, http://www.cer.org.uk/articles/45_ahlin.html.

Частка першая – дыягназ

1. Ацэнка сытуацыі ў Беларусі

1.1. Рэжым Лукашэнкі – галоўныя рысы

Аўтарытарны рэжым Лукашэнкі ўнікальны для Эўропы. Беларускі прэзідэнт, абраны на гэтую пасаду ў ліпені 1994 г., цягам некалькіх гадоў кіруе краінай недэмакратычным спосабам. Прычым гэтае кіраваньне атрымала заканадаўчае замацаваньне ў выглядзе вынікаў рэфэрэндуму аб унясеннях зьменаў у канстытуцыю ў лістападзе 1996 г. – калі былі значна пашыраныя прэзыдэнцкія паўнамоцтвы і тым самым спынены кароткі пэрыяд беларускай дэмакратыі.

Беларускі аўтарытарны рэжым мае сем прыкметаў.

1. Пасьля рэфэрэндуму 1996 г. апазыцыйныя сілы былі выціснутыя за рамкі афіцыйнай палітычнай сыстэмы. Цягам дзесяці гадоў беларуская апазыцыя ня мае трыбуны ў парлямэнце альбо дзяржаўных органах. Яна ня мае доступу да дзяржаўнага тэлебачаньня і радыё, што робіць немагчымым данясеньне праўдзівай інфармацыі да грамадзтва.

2. Ад самага пачатку свайго кіраваньня рэжым Лукашэнкі імкнуўся задушыць усе парасткі грамадзянскай супольнасьці ў краіне. Урад прыняў некалькі законаў, скіраваных супраць дзейнасьці няўрадавых арганізацый (NGO). Націск на NGO ідзе з дапамогай адміністрацыйных актаў, а таксама мэтадаў, што супярэчаць нават недэмакратычным беларускім законам. Скіраваныя супраць няўрадавых арганізацый захады паказваюць, што рэжым Лукашэнкі баіцца любых арганіза-

ваных незалежных групаў ды ініцыятываў, лічачы за лепшае мець дачыненні з аморфным раздробленым „саўковым” грамадствам.

3. Адна з мэтаў рэжыму Лукашэнкі – зьнішчэнне нацыянальнай тоеснасці, якая можа стаць мабілізацыйным фактарам у дэмакратызацыі краіны. Беларускія ўлады змагаюцца з нацыянальнай мовай, зачыняючы школы зь беларускай мовай навучання, вяртаюць савецкую вэрсію гісторыі Беларусі. Пабудова нацыянальнай дзяржавы ў Беларусі не адыгрывае значнай ролі ў самаідэнтыфікацыі насельніцтва, паколькі большасць беларусаў дагэтуль застаюцца *homo sovieticus*.

4. У Беларусі вельмі слабы прыватны сектар эканомікі. Рэжым Лукашэнкі з дапамогай законаў і падзаконных актаў імкнецца кантраляваць як дзяржаўны, так і прыватны бізнэс. У той жа час судовая сыстэма, якая мусіць стаяць на варце законаў, сама цалкам залежыць ад прэзідэнта і ягонага атачэння.

5. Рэжым кантралюе амаль усе электронныя СМІ ў Беларусі. Гэта мае вялікае значэнне, бо тэлебачанне і радыё застаюцца асноўнымі крыніцамі інфармацыі. Беларуская афіцыйная прапаганда мала чым адрозніваецца ад прапаганды савецкіх часоў. У той жа час незалежныя газеты і часопісы церпяць ад розных формаў ціску дзяржавы; наклады гэтых СМІ ў некалькі разоў меншыя за наклады афіцыйных выданняў.

6. Афіцыйная прапаганда паказвае Лукашэнку як незаменнага бацьку нацыі ды гаранта стабільнасці. Прычым перспэктыва ягонага пажыццёвага кіравання краінай стала рэальнай пасля рэфэрэндуму 2004 г.

7. Рэжым імкнецца згуртаваць беларускае грамадства вакол міту пра тое, што Беларусь знаходзіцца ў коле вонкавых ворагаў. Як і за савецкім часам, галоўны вораг – ЗША, НАТО ды іхнія хаўруснікі: Літва і Польшча, Захад агулам і ЭЗ у прыватнасці. У сваю чаргу краіны-ізгой, як Іран, становяцца хаўруснікамі Менска, паколькі супрацьстаяць ЗША і Захаду.

1.2. Эканамічная сытуацыя

Апошнія гады ў Беларусі назіраецца ўстойлівы эканамічны рост. У 2004 г. ён склаў 11%; у 2005 г. – 8%, у той жа час інфляцыя з кожным годам змяншаецца і, паводле звестак на красавік 2005 г., яна складала 11% у год. Парадаксальна,

што эканамічны рост у Беларусі адбываецца пры адсутнасці рынкавых рэформаў – эканоміка краіны моцна цэнтралізаваная і кантралюецца дзяржавай, на прыватны сектар прыпадае толькі 25% ВУП. Але Міжнародны валютны фонд папярэджае: далейшы эканамічны рост немагчымы без шырокіх структурных рэформаў.

Прычына ж росту – у пастаўках таннай нафты і прыроднага газу з Расеі. Амаль ня маючы запасаў нафты, Беларусь скарысталася сусветным нафтавым бумам апошніх гадоў. Яна набывала нафту па заніжаных цэнах у Расеі (менш як 60% ад сярэдняй цаны на сусветным рынку), перапрацоўвала яе на айчынных заводах, і ўжо пастаўляла нафтапрадукты ў краіны ЭЗ па рынкавых цэнах. У нейкай ступені можна сцьвярджаць, што і Расея, і ЭЗ ускосным чынам падтрымліваюць рэжым Лукашэнкі – частка даходаў ад экспарту нафтапрадуктаў ідзе ў дзяржказну.

Не зважаючы на тое, што Расея зстаецца асноўным эканамічным партнёрам Беларусі, што за апошнія два гады вырасла доля беларускага экспарту ў краіны ЭЗ. Калі ў 2004 г. на Эўразьвяз прыпадала 37% экспарту, а на Расею – 47%, то ў 2005 г. экспарт у краіны ЭЗ павялічыўся. Напрыклад, узраслі пастаўкі беларускіх нафтапрадуктаў у Галандыю.

1.3. Грамадзтва

XX стагодзьдзе прынесла шмат бедаў беларускаму грамадзтву. Наступствы Другой сусветнай вайны, савецкага тэрору і калектывізацыі да гэтага часу аказваюць уплыў на грамадскую сьвядомасьць беларусаў. Таму дэклараваная Лукашэнкам „стабільнасьць” падаецца многім куды больш важнай, чым дэмакратычныя каштоўнасьці. Насельніцтва згоднае на невысокі ўзровень жыцьця ў абмен на гарантыю, што ня будзе вайны й голаду. Зь іншага боку, дзякуючы спрыяльнай сусветнай эканамічнай кан’юнктуры ўзровень жыцьця ў Беларусі за апошні час значна палепшыў. Таму беларускі прэзыдэнт успрымаецца часткай грамадзтва – найперш старэйшым пакаленьнем – як добры гаспадар. Маладзейшае пакаленьне больш скептычна ставіцца да прэзыдэнта, але ў ягоным асяродзьдзі якраз пашыраны канфармізм і прыстасаванства.

Падзел грамадзтва – савецкая спадчына, захаваная рэжымам Лукашэнкі, – зьяўляецца адным з асноўных фактараў у сацыяльным жыцьці Беларусі, што

выклікае апатыю. Частка беларусаў пачуваецца бездапаможнай у супрацьстаяннi рэжыму Лукашэнкі. Неабходна ўлічваць наступны чыньнік: 80% беларусаў наўпрост залежаць ад дзяржавы, якая дае ім працу, заробак, пэнсію.

Неабходна згадаць і пра нацыянальную самаідэнтыфікацыю беларусаў. Нягледзячы на слабасць нацыянальнага руху, беларускае грамадства падтрымлівае незалежнасць, не атаясамліваючы сябе з часткай Расеі. Гэта не азначае, што беларусы настроены супраць расейцаў. Яны адчуваюць пэўную блізкасць да ўсходняга суседа, падтрымліваюць цесныя сувязі з расейцамі, больш як палова беларусаў выказваюцца за шчыльнае супрацоўніцтва Беларусі з Расеяй, але без далучэння да Расеі.

Зь іншага боку, амаль 50% беларусаў выказваюцца за будучую інтэграцыю сваёй краіны ў Эўропу, прычынай чаго зьяўляюцца лепшы ўзровень жыцця і эўрапейскія каштоўнасці. Гэта яшчэ адзін беларускі парадокс: нягледзячы на моцную антыэўрапейскую пазыцыю рэжыму, значная частка грамадства выказвае выразныя праэўрапейскія настроі. Яшчэ адна група насельніцтва падтрымлівае інтэграцыю ў абодвух напрамках. Сітуацыя вельмі падобная да ўкраінскай.

1.4. Бізнэс-асяродзьдзе

Аднак у адрозненнi ад Украіны ў Беларусі амаль адсутнічаюць вялікія групы бізнэсоўцаў, няма рэгіянальных бізнэс-груповак. Вялікія і сярэднія прыватныя прадпрыемствы жорстка кантралююцца рэжымам Лукашэнкі. Фактычна Лукашэнка – адзіны алігарх у краіне, што адбылося дзякуючы распаўсюджваньню кантролю над дзяржаўнымі і прыватнымі прадпрыемствамі, найперш тымі, што прыносяць прыбыткі.

Тым часам у Беларусі пачынае акрэсьлівацца рух прыватных прадпрымальнікаў. У лютым – сакавіку 2005 г., каля 80 тыс. прыватных прадпрымальнікаў адмовіліся плаціць падатак на дадатковую вартасць з тавару, які ўвозіцца з Расеі, па новых стаўках. Тысячы прадпрымальнікаў узялі ўдзел у акцыях пратэсту. У Менску каля трох тысячаў гандляроў прынеслі пад будынак ураду пэтыцыю з 30 тыс. подпісамі прадпрымальнікаў. Але рынкавыя гандляры адстойваюць выключна свае вузкія інтарэсы, спрабуючы прыстасавацца да правілаў рэжыму.

Аднак асаблівасць беларускай сытуацыі ў тым, што дробныя прадпрымальнікі не зацікаўленыя ў супрацоўніцтве з апазыцыяй. Маўляў, гэта можа пагоршыць іхныя дачыненні з уладамі. Праўда, некаторыя прадстаўнікі прадпрымальніцкага руху ўдзельнічалі ў Кангрэсе дэмакратычных сілаў у кастрычніку 2005 г. ў Менску.

1.5 Апазыцыйныя сілы

Уся дзейнасць, якая не знаходзіцца пад кантролем уладаў, клясыфікуецца рэжымам Лукашэнкі як антыдзяржаўныя дзеянні. Гэта азначае, што ня толькі палітычныя партыі і іхныя чальцы, але і няўрадавыя арганізацыі ўспрымаюцца рэжымам Лукашэнкі як апазыцыйныя сілы.

Няўрадавыя арганізацыі

У Беларусі дзейнічае каля 3000 няўрадавых арганізацыяў, пераважна ў Менску і Менскай вобласці. 500 NGO працуюць (ня маючы рэгістрацыі, альбо будучы ліквідаванымі ўладамі). Прычым колькасць такіх арганізацый апошнім часам узраслае.

Няўрадавыя арганізацыі ў большасці сваёй займаюцца сацыяльнымі праектамі ў галіне адукацыі, гендэрнай палітыкі, працы з моладзью, дзецьмі, інвалідамі, людзьмі з асаблівасцямі псіхічнага развіцця. Частка NGO займаецца праблемамі грамадзянскай супольнасці, частка – пытаннямі культуры, гісторыі, аховы навакольнага асяроддзя.

Нягледзячы на тое, што ўплыў няўрадавых арганізацый на беларускае грамадства абмежаваны, яны маюць вялікі патэнцыял ды пастаянна пашыраюць рамкі сваёй дзейнасці. Больш за тое, сацыяльная, палітычная і нават эканамічная сытуацыя ў Беларусі была б горшай, каб ня дзейнасць т. зв. „трэцяга сэктару“. Актывісты гэтых арганізацый складаюць найбольш актыўную групу грамадства. Няўрадавыя арганізацыі шчыльна кантактуюць з палітычнай апазыцыяй, а шмат якія палітыкі, у сваю чаргу таксама працуюць у трэцім сэктары. Большасць дэлегатаў Кангрэсу дэмакратычных сілаў прадстаўлялі няўрадавыя арганізацыі. У той жа час многія NGO не жадаюць браць на сябе вядучую ролю ў барацьбе супраць рэжыму Лукашэнкі.

Існаньне трэцяга сэктару ў Беларусі амаль цалкам залежыць ад падтрымкі звонку. Слабы беларускі прыватны бізнэс амаль не падтрымлівае няўрадавыя арганізацыі, прычым ня толькі з прычыны адсутнасьці грошай або традыцый, але і таму, што гэта не даспадобы рэжыму Лукашэнкі.

У той жа час беларускія ўлады спрабуюць стварыць падкантрольныя „дзяржаўныя няўрадавыя арганізацыі“. Ствараючы сетку такіх арганізацыяў, улады імкнуцца распаўсюдзіць кантроль над незалежнымі NGO і дзейнасьцю грамадзянаў.

Палітычная апазыцыя

Палітычная апазыцыя ў Беларусі працуе ў значна больш складаных умовах, чым працавала ўкраінская напярэдадні Памаранчавай рэвалюцыі. Паміж „дапамаранчавай“ Украінай і сёньняшняй Беларуссю прасочваюцца тры галоўныя адрозьненні:

Беларуская апазыцыя выціснутая з афіцыйнай палітычнай сыстэмы з 1996 г. і ня мае сваіх прадстаўнікоў у парламэнце. Украінская апазыцыя заўсёды была часткай афіцыйнай палітычнай сыстэмы, маючы пэўную колькасьць месцаў у парламэнце і тым самым уплываючы за закранатворчую ініцыятыву. У Беларусі апазыцыя баянсуе паміж легальнай і паўлегальнай дзейнасьцю. Улады стварылі такія ўмовы, што апазыцыйныя палітыкі мусяць працаваць па-за рамкамі афіцыйнага палітычнага поля. Але ў той жа час апазыцыя жадае легальна ўдзельнічаць у прэзыдэнцкай кампаніі 2006 году. Фактычна апазыцыя пастаўлена перад выбарам: адмовіцца ад удзелу ў гульні паводле правілаў рэжыму Лукашэнкі альбо прыняць гэтыя правілы. Канчатковы выбар пакуль ня зроблены.

Беларуская апазыцыя слабая. Яна пазбаўленая доступу да тэлебачаньня і радыё, ня мае падтрымкі прадстаўнікоў бізнэсу. Украінская апазыцыя таксама ня мела доступу да дзяржаўнага тэлебачаньня і радыё, але ў краіне меліся прыватныя тэлеканалы, што больш-менш адкрыта падтрымлівалі Віктара Юшчанку, а некаторыя вядомыя бізнэсоўцы афіцыйна падтрымлівалі юшчанскаўскі блёк „Наша Украіна“. Беларуская апазыцыя мае фінансавую падтрымку толькі звонку.

Па-трэцяе, украінская апазыцыя адразу мела моцнага лідэра, які быў добра вядомы грамадзтву. Так, напярэдадні Памаранчавай рэвалюцыі Юшчанка быў адным з найбольш папулярных палітыкаў.

У Беларусі склалася парадаксальная сытуацыя: шмат хто з грамадзянаў гатовы падтрымаць апазыцыйнага кандыдата, але ня ведае нават ягонага прозьвішча.

У адрозьненні ад Украіны ў Беларусі пераважаюць пэсымістычныя настроі, што нараджаюць паняверку нават у колах палітычнай апазыцыі. Шмат хто ў ейных шэрагах лічыць, што дасягнуць перамогі на прэзыдэнцкіх выбарах у 2006 г. немагчыма, таму варта ўжо сканцэтраваць увагу на выбарчай кампаніі 2011 г. Аднак пасьпяховае правядзеньне ў Менску Кангрэсу дэмакратычных сілаў у кастрычніку 2005 г., у якім узялі ўдзел больш за 800 дэлегатаў ад 200 няўрадавых арганізацый і палітычных партый, крыху палепшыла настроі ў асяродзьдзі апазыцыі. У рэгіянальных сходах па вылучэньні дэлегатаў узялі ўдзел 7 тыс. чалавек. Кангрэс абраў адзіным кандыдатам на пост прэзыдэнта Аляксандра Мілінкевіча, які працаваў з няўрадавымі арганізацыямі і ў органах мясцовага кіраваньня і ня быў зьвязаны з савецкай намэнклятурай. За савецкім часам А. Мілінкевіч выкладаў фізыку ва ўнівэрсытэце. Астатнія кандыдаты, што прэтэндавалі на пасаду адзінага кандыдата ад аб'яднанай апазыцыі, дэкларавалі сваю падтрымку А. Мілінкевічу. Кангрэс паказаў, што галоўныя апазыцыйныя сілы аб'ядналіся, праўда, ніхто не гарантуе, што сытуацыя не памяняецца ў будучыні.

Варта таксама адзначыць, што ў Беларусі ёсьць некалькі кандыдатаў у прэзыдэнты, што імкнучца адыгрываць карту „дэмакратычнага кандыдата”. Частка зь іх магчыма створана і залежаць ад рэжыму Лукашэнкі альбо Расеі і ня маюць сувязяў з грамадзянскай супольнасьцю альбо з грамадзтвам у цэлым.

Апошнія сацыялягічныя дасьледаваньні паказваюць, што за адзінага кандыдата ад аб'яднаных дэмакратычных сілаў Аляксандра Мілінкевіча гатовы аддаць галасы 20% насельніцтва.

2. Расейскі чыньнік

Нягледзячы на супярэчнасці на міждзяржаўным узроўні, Уладзімер Пуцін працягвае падтрымліваць беларускага прэзідэнта. Расейскі кіраўнік прызнаў вынікі рэфэрэндуму 2004 г., дзе Лукашэнка атрымаў вотум даверу ад народу пераабірацца неабмежаваную колькасць разоў. Схаваная расейская падтрымка рэжыму ёсць і ў дамове з кантраляваным маскоўскай прэзідэнцкай адміністрацыяй газавым манапалістам ААТ „Газпром“, які паабяцаў пастаўляць у 2006 г. у Беларусь блакітнае паліва па цане 46,68 даляра ЗША за тысячу кубамэтраў, выставіўшы ў той жа час Украіне цану больш чым у 200 даляраў.

Пуцін падтрымлівае Лукашэнку таму, што Расея баіцца чарговай каляровай рэвалюцыі на постсавецкай прасторы. Так, кіраўнік Фэдэральнай службы бяспекі Мікалай Патрушаў у траўні 2005 г. заявіў, што замежныя дзяржавы аказваюць падтрымку няўрадавым арганізацыям з мэтай зьмены ўлады ў былых рэспубліках СССР. Паводле Патрушава, тыя, хто рыхтаваў Памаранчавую рэвалюцыю ва Ўкраіне, цяпер рыхтуюцца да аналягічных падзей у Беларусі. Каляровая рэвалюцыя ў пэўнай краіне аўтаматычна цягне за сабой ейную дэмакратызацыю, што азначае для Расеі страту ўплыву. Краіны, што прайшлі цераз каляровыя рэвалюцыі, потым значна ахвотней аддаюць перавагу дачыненням з Захадам, чым з Масквой. Таму Крэмль лічыць за лепшае падтрымліваць „антызаходнікаў“ Лукашэнку і ўзбэка Іслама Карымава, чым Віктара Юшчанку альбо прэзідэнта Грузіі Міхаіла Саакашвілі.

Па-другое, расейскай палітычнай эліце таксама патрэбны пасьпяховы праект на постсавецкай прасторы. За апошнія гады Расея пацярпела паразы ва Ўкраіне, Малдове, Грузіі. У апошняй маленькай краіне Расея кантралюе толькі ейную частку – цалкам залежную ад Масквы Абхазію. Таму для Расеі Беларусь – апошні бастыён уплыву ў эўрапейскай частцы былога СССР, за які трэба трымацца. Менавіта такое меркаваньне атачэньня ўладзімера Пуціна.

Трэцяя прычына падтрымкі Пуцінам Лукашэнкі звязаная з так званым Саюзам Расеі і Беларусі, ідэя пабудовы якога нарадзілася яшчэ ў 1990-х, за часамі Барыса Ельцына. Сёньня, пры У. Пуціне, для Расеі пытаньне саюзу мае ня столькі маральнае значэньне, колькі практычнае. Яно будзе актуалізаванае ў 2008 г., са

сканчэннем у У. Пуціна другога прэзідэнцкага тэрміну. Менавіта стварэнне Саюзу Расеі і Беларусі запэўніць Пуціну новую працу, гэтым разам на пасадзе кіраўніка саюзу.

Такім чынам падтрымка Пуціным Лукашэнкі сьведчыць пра тое, што дэмакратыя ня прыйдзе ў Беларусь ні праз Расею, ні з дапамогай Расеі. Крэмль зацікаўлены захаваць ў Беларусі статус-кво. Толькі расейская апазыцыя („Яблоко“, Саюз правых сілаў – аб'яднаныя дэмакраты) падтрымліваюць беларускую апазыцыю, але яна ня здольная паўплываць на сытуацыю нават у сённяшняй Расеі.

3. Палітыка ЗША ў дачыненні да Беларусі

Пазыцыя ЗША у дачыненні да рэжыму Лукашэнкі дастаткова паслядоўная цягам некалькіх гадоў. Падчас сустрэчы ў Вільні ў красавіку 2005 г. з прадстаўнікамі беларускай грамадзянскай супольнасці дзяржсакратар ЗША Кэндаліза Райс заявіла: „Беларускія ўлады павінны ведаць, што за іхнымі паводзінамі сочыць міжнародная грамадзкасць, што гэта ня цёмны куток, дзе могуць адбывацца рэчы, якія не заўважаць, пра якія нічога ня скажуць, быццам, Беларусь – ня частка эўрапейскага кантынэнту“. У 2004 г. абедзьве палаты Кангрэсу ЗША прагаласавалі за „Акт аб дэмакратыі ў Беларусі“, падпісаны Джорджам В. Бушам. Дакумент асуджае антыдэмакратычныя паводзіны беларускага рэжыму і прадугледжвае ўвядзенне санкцый з боку ЗША.

ЗША цікавяцца беларускім пытаннем з дзвюх прычынаў. Дэмакратызацыя Ёсходняй Эўропы застаецца для Вашынгтону ключавым пытаннем у правядзенні эўрапейскай палітыкі, асабліва ўлічваючы факт адступлення ад прынцыпаў дэмакратыі ў Расеі. Апроч таго, ЗША заклапочаныя стасункамі Беларусі з краінамі „восі зла“, у прыватнасці зь Іранам. І гэтая праблема турбуе Вашынгтон ня меней, паколькі яна мае дачыненне да барацьбы зь міжнародным тэрарызмам.

Працэсы дэмакратызацыі Беларусі падтрымліваюцца шэрагам амэрыканскіх арганізацыяў, такімі як Нацыянальны фонд за дэмакратыю, Нацыянальны дэмакратычны інстытут па міжнародных справах альбо Міжнародны рэспубліканскі інстытут. Яны больш заўважныя ў якасці донараў, чым фундацыі краінаў ЭЗ.

Амерыканскія арганізацыі працуюць больш апэратыўна, чым шэраг эўрапейскіх інстытутаў.

Хоць палітыка ЗША у дачыненні да Беларусі больш пасьялядоўная, для Белага дому гэта адно з другарадных пытанняў у глябальным кантэксьце. Нават у маштабе Ўсходняй Эўропы адміністрацыя Буша больш увагі прысьвячае Украіне, Паўночнаму Каўказу і, перадусім, Расеі.

4. Палітыка ЭЗ у дачыненні да Беларусі

Сярод краінаў СНД Беларусь адзіная краіна, якая ня мае ніякіх дамоваў з Эўразьвязам. У 1995 г. Эўразьвяз падпісаў Пагадненьне аб партнэрстве і супрацоўніцтве зь Беларуссю, але яно так і не ўступіла ў сілу з-за пазыцыі рэжыму Лукашэнкі. З 1997 г. ЭЗ рэзка асуджае беларускія ўлады за аўтарытарызм, ціск на апазыцыю, СМІ і грамадзянскую супольнасьць. Рада Эўрапейская, Эўрапейская камісія і і Эўрапарлямэнт прынялі шмат заяў з гэтай нагоды, а Эўразьвяз увёў санкцыі супраць Беларусі, у прыватнасьці, забарону на ўезд у свае краіны высокапастаўленых чыноўнікаў.

Але дзеянні ЭЗ у дачыненні да Беларусі заўсёды зьяўляліся адказам на крокі, прадпрынятыя рэжымам Лукашэнкі. Такі падыход – асноўны сродак наладжваньня супрацоўніцтва зь Беларуссю і адпавядае Палітыцы эўрапейскага добрасуседства (ПЭД). У Стратэгіі эўрапейскай палітыкі добрасуседства, асноўным дакумэнце ПЭД, дэкларавана, што „цераз ПЭД Эўразьвяз мае ўзмацніць свае захады па падтрымцы дэмакратычнага разьвіцьця Беларусі. Пры ўмове правядзеньня фундаментальных рэформаў Беларусь атрымае магчымасьць карыстацца ўсімі магчымасьцямі ПЭД. Але аўтарытарны рэжым у Беларусі пакуль не дае магчымасьці гэтым карыстацца“. Згаданы дакумэнт азначае, што Эўразьвяз будзе спачатку чакаць пазытыўных зьменаў у Беларусі, і толькі потым актывізаваць сваю палітыку. Таму палітыка ЭЗ пакуль не зьяўляецца пасьялядоўнай і значнай. Прыкладам, дапамога праз праграму TAVIS досыць сьціплая.

Да 2004 г., часу пашырэння Эўразьвязу, Беларусь успрымалася Эўропай як нейкая далёкая краіна, некаторыя чальцы ЭЗ нават лічылі яе часткай Расеі.

У 2004 г. сытуацыя змянілася – Беларусь стала непасрэдным суседам ЭЗ. Новыя чальцы звязу, найперш Літва і Польшча настойваюць на больш актыўных захадах па вырашэнні беларускага пытання. Апошнім часам Эўрапарлямэнт прыняў пяць рэзалюцыяў па беларускім пытання, больш увагі беларускаму пытанняю сталі надаваць Рада Эўрапейская і Эўракамісія. Эўразвяз фінансуе радыёвяшчаньне на Беларусь з-за яе межы: падтрымаў вяшчаньне „Нямецкай хвалі” на Беларусь, адкрыцьцё Эўрапейскага радыё зь бюджэтам 2 млн эўра, прадстаўніцтва ЭЗ у Менску.

Апошнім часам вырасла роля краінаў-суседзяў Беларусі, такіх як Латвія, Літва, Польшча. Прычым Літва і Польшча больш актыўна дзейнічаюць на беларускім полі, чым Латвія. Афіцыйны Вільнюс імкнецца быць экспертам ЭЗ па Беларусі, Варшава актыўна працуе ў вырашэнні беларускага пытання ў першую чаргу з-за канфлікту вакол польскай нацыянальнай меншасці ў Беларусі.

Літва, і Польшча падтрымліваюць шчыльныя кантакты з дэмакратычнай апазіцыяй і грамадзянскімі суполкамі, выступаюць за дэмакратызацыю Беларусі, але адрозніваюцца ў поглядах на стаўленьне да афіцыйнага Менску. Літва падтрымлівае нефармальныя кантакты з высокімі прадстаўнікамі ўлады ў Беларусі, у тым ліку Лукашэнкам (прыклад, нефармальныя сустрэчы паміж прэзыдэнтам Валдасам Адамкусам і Лукашэнкам на дзяржаўнай мяжы і афіцыйныя сустрэчы паміж літоўскім і беларускім прэм’ер-міністрам). Польшча выступае супраць такіх кантактаў, але прапагандуе супрацоўніцтва на лякальным узроўні.

Пасьля Памаранчавай рэвалюцыі да заяваў ЭЗ у дачыненні да Беларусі далучылася Украіна. Такім чынам усе суседзі, апроч Расеі, зацікаўленыя ў працэсе дэмакратызацыі Беларусі. Астатнія чальцы ЭЗ праяўляюць цікавасць у рознай ступені. Так, некаторыя „старыя” чальцы – краіны Скандынавіі, Нямецчына, Нідэрлянды, Вялікабрытанія – і „новыя” сябры ЭЗ – Чэхія ды Славакія – спрыяюць пабудове дэмакратыі ў Беларусі, а іх урады і няўрадавыя арганізацыі супрацоўнічаюць зь беларускімі NGO і палітычнымі партыямі.

З вышэйсказанага можна зрабіць выснову, што палітыка ЭЗ у дачыненні да Беларусі паволі мяняецца, хоць асноўныя прынцыпы (падыход, які базуецца на высуванні ўмоваў) застаюцца нязьменнымі. Гэтая палітыка не адпавядае ані новай сытуацыі, што склалася ў ЭЗ пасьля ягонага пашырэння ў 2004 г.,

ані таксама далейшаму пагаршэнню сытуацыі ў Беларусі. Часам інстытуты ЭЗ і асобныя краіны робяць розныя – нават супярэчлівыя – захады ў дачыненні да Беларусі. Таму неабходна канстатаваць, што паслядоўнай палітыкі Эўразьвязу ў дачыненні да Беларусі пакуль няма.

5. Падзеі апошніх месяцаў

Паводзіны Лукашэнкі і ягонага атачэння ў апошнія месяцы сьведчаць пра тое, што рэжым баіцца каляровай рэвалюцыі. З гэтай мэтай улады нэйтралізавалі і зьняволілі патэнцыйных кандыдатаў у прэзydэнты і арганізатараў пратэстаў (Мікола Статкевіч, Павал Севярынец), спрабуюць задушыць апошнюю незалежную штодзённую газету – „Народную волю“, змагаюцца зь няўрадавымі арганізацыямі. Найбольш яскравы прыклад – стварэнне свайго, падуладнага, Саюзу палякаў у Беларусі, не прызнаўшы дэмакратычна абранага кіраўніцтва арганізацыі. Такім чынам Лукашэнка вырашыў усталяваць кантроль над адной з самых колькасных грамадзкіх арганізацый у Беларусі (25 тыс. сяброў). Таму пераслед Саюзу палякаў у Беларусі нельга разглядаць як звычайную праблему ў беларуска-польскіх зносінах ці пытаньне нацыянальнай меншасці. Сытуацыя вакол СПБ – прыклад тыповага націску на грамадзянскую супольнасць у Беларусі, якую ў гэтым выпадку рэпрэзэнтую арганізацыя польскай меншасці.

Для рэжыму Лукашэнкі небяспечныя міжнародныя кантакты беларускіх грамадзкіх арганізацый, студэнтаў, нават звычайных грамадзянаў. Улады цудоўна ведаюць: менавіта гэтыя кантакты адыгралі вялікую ролю падчас каляровых рэвалюцыяў у краінах былога СССР, у прыватнасці ва Украіне. У жніўні 2005 г. Лукашэнка падпісаў дэкрэт, які забараняе як беларускім арганізацыям, так і простым грамадзянам атрымліваць замежную дапамогу на падрыхтоўку канфэрэнцый, абмены студэнтамі і выкладчыкамі, выбары. Студэнты, каб вучыцца за мяжой, павінны цяпер мець спецыяльны дазвол Міністэрства адукацыі.

З другога боку Лукашэнка дазволіў апазыцыі правесці Кангрэс дэмакратычных сілаў. Але наўрад ці гэта было сьведчаньнем слабасці рэжыму. Хутчэй за ўсё беларускі прэзydэнт спадзяваўся, што апазыцыя падчас кангрэсу чарговы раз падзеліцца.

У снежні 2005 г. былі ўнесеныя папраўкі ў Крымінальны кодэкс, што прадуглежваюць пакараньне зьявольеньнем на тэрмін да пяці гадоў за дыскрэдытацыю Беларусі на міжнароднай арэне.

Экс-судзьдзя Канстытуцыйнага суда Міхаіл Пастухоў мяркуе, што гэтыя папраўкі дазваляць уладам адхіліць любога палітыка ад удзелу ў выбараў: „Да-статкова абвінаваціць чалавека, што ён сваімі выступамі дэстабілізуе сытуацыю ў краіне, альбо дыскрэдытуе Рэспубліку Беларусь”.

У снежні беларускі парлямэнт прызначыў прэзыдэнцкія выбары на 19 сакавіка 2006 г. – на тры месяцы раней, чым гэта было прадугледжана законам. Гэты крок паказаў боязь рэжыму Лукашэнкі. Прызначыўшы выбары раней, беларускія ўлады імкнуцца пазбавіць дэмакратычную апазыцыю магчымасьці наладзіць паўнацэнную выбарчую кампанію.

Аляксандар Мілінкевіч пачаў выбарчую кампанію ў краіне і за мяжой увосень 2005 г. Ён наведаў некалькі гарадоў як ва ўсходняй, так і заходняй частках Беларусі. За мяжой правёў сустрэчы з прэзыдэнтам Літвы Валдасам Адамкусам у Вільнюсе, міністрам замежных спраў Чэхіі Цырылам Свободам у Празе, прэм’ер-міністрам Польшчы Казімежам Марцінкевічам, міністрам замежных справаў Францыі Філіпам Дуст-Блязі ў Парыжы. Адзіны кандыдат наведаў Маскву, дзе сустрэўся з прадстаўнікамі расейскага парлямэнту.

Вітаўшы абраньне Аляксандра Мілінкевіча адзіным кандыдатам ад дэмакратычнай апазыцыі, Эўразьвяз запатрабаваў ад беларускіх уладаў, каб яны трымаліся дэмакратычных стандартаў падчас прэзыдэнцкай выбарчай кампаніі. Расея, у сваю чаргу, працягвае падтрымліваць Лукашэнку, пастаўляючы ў Беларусь танны газ і нафту.

6. Прагнозы

Відавочна, што напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў рэжым Лукашэнкі пойдзе на недэмакратычныя крокі. Хутчэй за ўсё гэта будзе ціск на апошнія незалежныя СМІ і няўрадавыя арганізацыі. Магчыма, у дачыненьні да апазыцыйных палітыкаў, у тым ліку да А. Мілінкевіча, будуць ужытыя новыя артыкулы Крымінальнага кодэксу. Цалкам імаверна, што адзіны кандыдат з прычыны росту

ягонага рэйтыngu сярод насельніцтва будзе зняты зь перадвыбарчай гонкі. Ня выключаныя арышты, знявольненне і нават знікненні сярод апазыцыйных палітыкаў, у тым ліку і Мілінкевіча.

Ёсць як мінімум чатыры сцэнары разьвіцьця падзей пасля выбараў:

У адпаведнасьці зь *першым*, выбары будуць сфальсыфікаваныя, Лукашэнка пераможа, а адсутнасьць вулічных пратэстаў прывядзе да расколу ў апазыцыйным лягеры. Фактычна паўтарыцца сцэнар прэзыдэнцкіх выбараў у 2001 г.

У адпаведнасьці зь *другім сцэнарам*, выбары будуць сфальсыфікаваныя, Лукашэнка пераможа, аднак еднасьць апазыцыі на чале зь Мілінкевічам будзе захаваная дзякуючы шырокім вулічным пратэстам, палітычнае напружаньне будзе ўзрастаць з кожным месяцам.

У адпаведнасьці зь *трэцім сцэнарам* Лукашэнка сфальсыфікуе выбары, што прывядзе да масавых пратэстаў. Выбары не прызнае сусьветная супольнасьць, і выбарчы працэс пойдзе ўкраінскім шляхам.

У адпаведнасьці зь *чацьвёртым сцэнарам*, Мілінкевіч пераможа на выбарах 19 сакавіка.

Апошні сцэнар малаверагодны, першыя тры – больш-менш імаверныя.

Частка другая – новая стратэгія ў дачыненні да Беларусі

Далейшае пагаршэнне сытуацыі ў Беларусі і зацікаўленасць Эўразьвязам беларускім пытаньнем прывялі да выпрацоўкі ЭЗ новай стратэгіі ў дачыненні да Беларусі. Касмэтычных захадаў ужо не дастаткова, і за апошні час гэта зруzumелі многія эўрапейскія ўстановы. Новая стратэгія мусіць абавязкова зьмяшчаць тры складнікі:

- новуую філязофію палітыкі ЭЗ у дачыненні да Беларусі;
- захады;
- інструмэнты

Гэтыя складнікі дэтальна апісваюцца ніжэй. Неабходна зазначыць, што частка прапановаў ужо была прадстаўленая ў розных працах, частка – згадана ва ўступе.

Новая філязофія палітыкі ЭЗ у дачыненні да Беларусі – прынцыпы

Паколькі ранейшая палітыка ў дачыненні да Беларусі была непаслядоўнай. Новая палітыка мае зьмяшчаць больш дакладна вызначаныя прынцыпы наконт сытуацыі ў Беларусі:

– Палітыка ЭЗ павінна зьмяшчаць як кароткатэрміновыя задачы (сакавіцкія прэзыдэнцкія выбары), так і доўгатэрміновыя (дапамогу ў пабудове ў Беларусі грамадзянскай супольнасьці як падмурку дэмакратыі). І першы, і другі кірунак вельмі істотныя. Сёньняшнія палітычныя працэсы не павінны ігнаравацца ЭЗ з той прычыны, што апазыцыя сама ня можа зьмяніць сытуацыі ў краіне. Неабходна зразумець: вырашэньне беларускага пытання – доўгі шлях, таму пажадана сумясьціць абодва падыходы.

– Палітыка ЭЗ мае быць больш актыўнай, а не базавацца толькі на прынцыпах „палітыкі рэагаваньня”. Мэтад выстаўленьня ўмоваў беларускаму рэжыму паказаў сваю неэфэктыўнасьць. Ня варта чакаць і пазытыўных крокаў з боку Лукашэнкі, каб зрабіць крокі ў адказ – беларускі прэзыдэнт не зацікаўлены ні ў якіх дамовах. Падыход, заснаваны на высоўваньні ўмоваў, прымальны для Лукашэнкі, бо гарантуе малы ўзровень удзелу ЭЗ у вырашэньні беларускага пытання. Неабходна ўлічыць наступную акалічнасьць: новыя мэтады ў дачыненні да Беларусі пацягнуць за сабой зьмены і ў Палітыцы эўрапейскага добрасуседства, бо ПЭД пакуль не разьлічаная на супрацу з аўтарытарнымі рэжымамі.

ЭЗ неабходна супрацоўнічаць амаль з усім спектрам апазыцыі і грамадзкіх арганізацый. Эразьвяз павінен таксама актыўней выступаць супраць рэжыму Лукашэнкі.

– Сумяшчэньне двух падыходаў у дачыненні да Беларусі: адмоўнага да рэжыму Лукашэнкі і станоўчага да беларускага грамадства. Новая палітыка ў стасунках з Беларуссю павінна аб’ядноўваць як „адмоўныя”, так і „станоўчыя” крокі. Эўразьвяз павінны ўсяляк спрыяць падтрымцы беларускага грамадства, але адначасова рабіць суровыя захады ў дачыненні да рэжыму Лукашэнкі. На найвышэйшым узроўні не павінна быць ніякіх кантактаў з рэжымам. Але побач з тым варта захаваць кантакты з чыноўнікамі на сярэднім і ніжэйшым узроўнях, бо яны могуць адыграць важную ролю ў будучыні – шмат хто з чыноўнікаў захавае свае пасады пасля зьменаў у Беларусі.

Рабочыя сустрэчы з рознымі міністрамі таксама непазбежныя, у рамках вырашэння бягучых праблемаў у стасунках паміж ЭЗ, ягонымі чальцамі, і Беларуссю.

– **Новыя формы падтрымкі.** ЭЗ павінна весьці пошук нетрадыцыйных мэтадаў дапамогі Беларусі. У бліжэйшыя месяцы варта зрабіць адпаведныя крокі па больш гнуткіх і эфэктыўных формах дапамогі Беларусі. З той прычыны, што беларускія ўлады не зацікаўленыя ў супрацоўніцтве з ЭЗ, асноўная частка фінансаў павінна скіроўвацца на падтрымку незалежных ініцыятываў. У Беларусі дастаткова недзяржаўных арганізацыяў, якія могуць рэалізоўваць праграмы ЭЗ. Некаторыя з гэтых арганізацый былі пазбаўленыя рэгістрацыі і фактычна вымушаныя працаваць нелегальна. ЭЗ павінен разумець важнасць аказання гэтай падтрымкі.

– **Каардынацыя ўнутры ЭЗ.** У рамках ЭЗ відавочна недастаткова развітая каардынацыя дзеянняў па беларускім пытанні. Гэта датычыць як супрацоўніцтва паміж інстытутамі ЭЗ (Рада Эўрапейская, Эўракамісія, Эўрапарлямэнт), стасункаў паміж гэтымі інстытутамі і краінамі ЭЗ, так і паміж самімі краінамі. Непаспяхоўная палітыка ў дачыненні да Беларусі часам выяўляецца ў розных процілеглых кроках розных суб'ектаў ЭЗ, ці наадварот, дубляванні пэўных ініцыятываў.

– **Супрацоўніцтва з ЗША.** Паколькі і ЭЗ, і ЗША імкнуцца да дэмакратызацыі краіны, іх высілкі павінны быць аб'яднаныя – бяз гэтага супрацоўніцтва ўсялякія захады ў дачыненні да Беларусі будуць марнымі. Гэта датычыць як дапамогі грамадзянскай супольнасці і палітычнай апазыцыі, так і захадаў у дачыненні да рэжыму Лукашэнкі. Менавіта Эўразьвяз павінен выконваць вядучую ролю ў падтрымцы дэмакратыі ў Беларусі, бо беларускае пытаньне гэта эўрапейская праблема. ЗША павінны выконваць другаяплянавую, але таксама немалаважную ролю.

– **Дыялог з Расеяй.** Тут варта пачаць адкрытую дыскусію з Расеяй. ЭЗ мусіць пераконваць Маскву, што яна не павінна падтрымліваць рэжым Лукашэнкі. Аднак дыялог будзе складаным. Шмат хто з чальцоў ЭЗ не жадае дражніць Крэмль размовамі пра беларускае пытаньне. Адыгрывае ролю і пазыцыя Масквы ў дачыненні краінаў-суседзяў ці дзяржаваў СНД увогуле, якія Расея лічыць сваёй сфэрай уплыву, таму не зацікаўленая ў іх дэмакратызацыі. Беручы пад увагу гэтыя акалічнасьці, ёсьць сэнс наладзіць больш інтэнсыўны дыялог з расейскай апазыцыяй на тэму Беларусі.

Стратэгія ЭЗ у дачыненні да Беларусі – захады

Прэзыдэнцкія выбары 19 сакавіка стануць для Беларусі адной з галоўных палітычных падзеяў найбліжэйшых гадоў. Таму ЭЗ неабходна выпрацаваць новую стратэгію ў дачыненні да Беларусі. Гэтыя захады прадугледжваюць тры этапы: этап да выбараў, адразу па выбарах, дзеянні на доўгатэрміновую перспектыву.

А. Кароткатэрміновая стратэгія (да прэзыдэнцкіх выбараў 19 сакавіка 2006 г.)

– **Падрыхтоўка назіральнікаў за выбарамі ў рамках БДІПЧ АБСЭ.** Адна з найважнейшых задачаў для ЭЗ – назіраньне за прэзыдэнцкімі выбарамі. Ня выключана, што беларускія ўлады зробіць крокі па абмежаванні колькасці міжнародных назіральнікаў, адмаўляючы, найперш, прадстаўнікам замежных няўрадавых арганізацыяў. Таму сваю місію назіраньня за прэзыдэнцкімі выбарамі ў Беларусі павінна выкарыстаць АБСЭ. Уладам будзе складана адмовіць ейным назіральнікам – у адпаведнасьці зь міжнароднымі пагадненьнямі, падпісанымі ў тым ліку й Беларусью, усе без выключэння краіны абавязаныя запрашаць чальцоў АБСЭ для назіраньня за выбарчым працэсам.

Краіны ЭЗ у рамках місіі БДІПЧ павінны як найхутчэй прыслаць сваіх доўгатэрміновых назіральнікаў, затым – накіраваць у Беларусь вялікую колькасць кароткатэрміновых назіральнікаў (800–1000 чалавек).

ЭЗ мае аказаць фінансавую падтрымку місіі БДІПЧ АБСЭ у Беларусі на штат той, што была аказана місіі ў Босніі і Герцагавіне ў 1990-я гады, а таксама абмеркаваць пытаньне фінансавай падтрымкі беларускім арганізацыям па назіраньні за выбарамі на ўзор Інданэзіі ў 1999 г. і накіраваньня ў Беларусь дэпутатаў Эўрапарлямэнту і нацыянальных парламэнтаў краін-чальцоў ЭЗ.

– **Падтрымка Аляксандра Мілінкевіча, адзінага кандыдата ад беларускай апазыцыі падчас выбарчай кампаніі.** Інстытуты Эўразьвязу (Рада Эўрапейская, Эўракамісія, Эўрапарлямэнт) і краіны-чальцы ЭЗ мусяць падтрымліваць Аляксандра Мілінкевіча асабістымі сустрэчамі ды прыняцьцем адпаведных заяваў. Падтрымка адзінага кандыдата ад аб'яднанай апазыцыі мусіць быць заўважнай на ўсіх этапах выбарчай кампаніі. Гэта тлумачыцца наступнымі прычынамі: перадусім гэта будзе доказам салідарнасьці зь беларусамі, што бяруць удзел у дэмакратычным руху. Па-другое, беларускай апазыцыі патрэбны моцны лідар, і такім чалавекам можа стаць Аляксандар Мілінкевіч. Прынамсі, ён мае больш шанцаў стаць лідэрам апазыцыі, чым іх меў на выбарах у 2001 г. Уладзімер Ганчарык. Падтрымка А. Мілінкевіча Эўразьвязам таксама будзе выразным сыгналам беларускаму грамадзтву: да адзінага кандыдата з павагай ставяцца ў Эўропе. Гэта, у сваю чаргу, дасьць ЭЗ новага партнёра – аб'яднаную беларускую апазыцыю з прызнаным лідэрам. Апроч таго, падтрымка А. Мілінкевіча ЭЗ адыграе важную ролю для ягонай асабістай бясьпекі. Рэжым Лукашэнка будзе вельмі асьцярожным, процідзейнічаючы прызнанаму Эўропай палітыку.

– **Падтрымка сродкаў масавай інфармацыі (ў краіне і за мяжой).** Неабходна наладзіць эфэктыўнае і шырокае радыёвешчаньне на Беларусь. Найлепшымі варыянтамі падаюцца праект Беларускай асацыяцыі журналістаў, а таксама „Эўрапейскае радыё для Беларусі“, што арганізоўваецца пры ўдзеле беларускіх, польскіх, літоўскіх, чэскіх няўрадавых арганізацыяў. Вымагаюць падтрымкі незарэгістраваная прэса і распаўсюднікі улётка.

– **Дапамога асобам, якія перасьледуюцца ў Беларусі па палітычных матывах.** Неабходна, каб актывісты апазыцыі ведалі: у выпадку неспрыяльных

абставінаў яны не застануцца сам-насам з рэжымам і сваімі бедамі. У выпадку рэпрэсіяў у дачыненні да іх, іх сем'і атрымаюць патрэбную дапамогу. Стварэнне адмысловага фонду дапамогі мусіць адбывацца пры ўдзеле беларускай апазыцыі. Фонд, пажадана, стварыць да выбараў, але найбольшая патрэба ў ім узьнікне менавіта пасля іх. Ахвяраў палітычных рэпрэсій – наўпрост ці цераз пасярэднікаў – павінна падтрымаць і Эўрапейская ініцыятыва дзеля дэмакратыі і правоў чалавека. Трэба памятаць: колькасьць ахвяраў палітычных рэпрэсіяў будзе ўзрастаць па меры набліжэння выбараў.

– Яшчэ да выбараў ЭЗ павінен пільна сачыць за сытуацыяй у Беларусі, неадкладна рэагуючы на недэмакратычныя крокі ўладаў. Неабходна прымаць ясна сфармуляваныя заявы ў адказ на недэмакратычныя паводзіны беларускіх уладаў падчас выбарчай кампаніі. Варта заўсёды падкрэсьліваць, што зьняцьце А. Мілінкевіча з прэзыдэнцкай гонкі будзе разглядацца ЭЗ як грэбаваньне дэмакратычнымі прынцыпамі падчас выбараў, і выкліча неадкладную рэакцыю.

Адказ на недэмакратычныя паводзіны беларускіх уладаў павінны быць канкрэтным: напрыклад, забарона на ўезд у краіны ЭЗ чыноўнікаў, асабіста адказных за ціск на апазыцыю і грамадзянскую супольнасьць (судзьдзі, пракуроры, супрацоўнікі міліцыі). Фактычна гэта стане пэўным адказам на зварот Палітычнай рады Аб'яднаных дэмакратычных сілаў (сьнежань 2005 г.), якая прапанавала забараніць выдачу візаў чыноўнікам, адказным за распрацоўку і прыняцьце паправак у Крымінальны кодэкс Беларусі, паколькі яны супярэчылі Канстытуцыі і міжнародным дакумэнтам, падпісаным Беларуссю: Міжнароднай канвэнцыі па грамадзянскіх і палітычных правах і Сусьветнай дэкларацыі правоў чалавека.

Неабходна таксама прыняць заяву-папярэджаньне, што ЭЗ забароніць уезд на тэрыторыю краін-чальцоў сябраў выбарчых камісій, пракурораў, судзьдзяў, супрацоўнікаў міліцыі, якія возьмуць асабісты ўдзел у фальсыфікацыях, або разгоне акцыяў пратэсту пасля выбараў.

Неабходна выявіць і абнародаваць грашовыя рахункі беларускага кіраўніцтва ў замежных банках (у прыватнасьці, у Аўстрыі). ЭЗ можа каардынаваць

дзеянні ў гэтым кірунку разам з Швайцарыяй і ЗША. Блякаваньне часткі рахункаў можна зрабіць ужо да выбараў.

– **ЭЗ трэба падрыхтаваць прапановы наконт Плян дзеянняў у стасунках зь Беларусью.** Гэта вельмі істотна, бо Эўразьвяз павінен быць гатовы да перамоваў з новым урадам у Менску пасля сканчэння эры Лукашэнкі. Праект Плян дзеянняў стане сыгналам беларускай апазыцыі і грамадзтву – ЭЗ працуе над паслядоўнай палітыкай у дачыненні да вашай краіны, робячы акцэнт на канкрэтных прапановах. Асноўныя кірункі праекту Плян дзеянняў пажадана прэзэнтаваць да выбараў (ці хаця б заявіць пра пачатак працы над плянам).

Эўразьвяз мусіць сфармуляваць розныя магчымыя рэакцыі пасля выбараў у зeleжнасьці ад сытуацыі ў Беларусі. То бок, Эўразьвяз мусіць быць гатовы да розных сцэнараў развіцця сытуацыі ў Беларусі пасля выбараў.

Б. Дзеянні адразу пасля выбараў

У выпадку магчымых фальсыфікацыяў неабходна ўвесці санкцыі супраць рэжыму Лукашэнкі, узмацніўшы пры гэтым падтрымку беларускай апазыцыі й грамадзянскай супольнасці:

– **Падтрымка ЭЗ рэпрэсаваных апазыцыйных палітыкаў.** Тут Эўразьвязу неабходна займаць дастаткова актыўную пазыцыю, абмеркаваўшы яе з АБСЭ і ААН і расейскімі ўладамі. Апазыцыйныя палітыкі і грамадзкія актывісты не павінны сябе адчуваць кінутымі перад рэжымам.

– **Блякаваньне ўсіх банкаўскіх рахункаў беларускага кіраўніцтва ў краінах ЭЗ.** У гэтай справе неабходна зьвярнуцца да досьведу іншых краін, напрыклад, Швайцарыі і ЗША. Магчымыя таксама эканамічныя санкцыі, скіраваныя супраць прадпрыемстваў, тым ці іншым чынам звязаных з Адміністрацыяй прэзыдэнта. ЭЗ таксама зьвярнуць увагу на гандлёвых партнэраў Беларусі, якія займаюцца закупкай зброі й вайсковай тэхнікі ў гэтай краіне, настойваючы

на тым, каб яны адмовіліся ад такіх кантрактаў. Гэтыя захады таксама варта каардынаваць з ЗША.

– **Неабходна накіраваць зварот прэзідэнтам Пуціну і Лукашэнку** з папярэджаннем, што меркаваны рэфэрэндум па стварэнні саюзнай дзяржавы Расеі і Беларусі будзе прызнаны нелегітымным і супрацьзаконным, калі будзе праведзены з грэбаваннем дэмакратычнымі стандартамі.

В. Доўгатэрміновыя дзеянні

Некаторыя з кароткатэрміновых задачаў можна вырашаць у сярэдне – і доўгатэрміновай пэрспектывах, перадусім у тым выпадку, калі Лукашэнка застанеца ва ўладзе. Хоць беларускія ўлады ня схільныя да супрацоўніцтва, ёсць дастатковая колькасць арганізацыяў у Беларусі, якія імкнуцца працаваць на карысць развіцця дэмакратыі і грамадзянскай супольнасці ў Беларусі.

У ЭЗ ёсць магчымасці, зацікаўленасці і патэнцыял, каб стаць асноўным гульцом на гэтым полі ў Беларусі. Посьпех залежыць ад таго, наколькі хутка будуць зробленыя адпаведныя захады. Не беларускім NGO і суполкам бракуе, як неаднаразова казалася, „успрымальнасці“, наадварот, ЭЗ бракуе ўменьня вызначыць найлепшых партнёраў і мэтады падтрымкі. Палітыка ЭЗ мусіць складацца з непрыязнага стаўлення да рэжыму Лукашэнкі і пазытыўных крокаў, скіраваных на падтрымку грамадзянскай супольнасці і дэмакратыі ў Беларусі.

– **Далейшая падтрымка апазыцыі** – трэнінг, дапамога ў дзейнасці ў Беларусі ў гарадах і правінцыі. Гэта пункт азначае, што ЭЗ трэба быць гатовым падтрымаць забароненыя ўладамі арганізацыі.

– **Далейшая дапамога ў станаўленні грамадзянскай супольнасці** ўключае падтрымку штодзённай дзейнасці няўрадавых арганізацыяў, скіраваных на ўзмацненне іх інстытуцыйных і чалавечых рэсурсаў. Дапамогі

з боку ЭЗ заслугоўваюць рэгіянальныя незалежныя газеты і бюлэтэні, уключна з незарэгістраванымі. Тое самае тычыцца і культурніцкіх нездзяржаўных праектаў, уключаючы абмены з краінамі ЭЗ у сферы культуры. Падтрымка ЭЗ не мусіць канцэнтравацца толькі на Менску і вялікіх гарадах, а аказвацца дапамога ініцыятывам і няўрадавым арганізацыям у малых гарадах і нават вёсках. Беларускія няўрадавыя арганізацыі, напрыклад, маглі б паўдзельнічаць у інфармацыйнай кампаніі ЭЗ у процівагу здзяржаўнай прапагандзе, скіраванай супраць Захаду і ЭЗ. Эўразьвяз таксама можа разгледзець пытаньне падтрымкі малых і сярэдніх прадпрыемстваў, якія зьяўляюцца часткай новага грамадства, заснаванага на дэмакратычных прынцыпах і рынкавай эканоміцы.

Украінскі досьвед у гэтым пытаньні больш каштоўны для Беларусі, чым досьвед краінаў ЭЗ. Таму Эўразьвязу варта ажыццяўляць агульную праграму супрацоўніцтва паміж няўрадавымі арганізацыямі ЭЗ і Украіны і іхнімі беларускімі партнёрамі.

– **Стыпэндый.** Эўразьвяз і асобныя яго краіны павінны разгледзець магчымасьці выдзяленьня стыпэндый беларускім студэнтам у абыход уладаў, або здзяржаўных установаў. Міжнародны вышаградзкі фонд, маючы досьвед у гэтай галіне, здолее пашырыць сваю праграму, калі атрымае дапамогу ад ЭЗ.

– **Спрашчэньне візавага рэжыму для беларускіх грамадзянаў.** Рэжым Лукашэнкі зацікаўлены толькі ў самаізаляцыі краіны, а паездкі беларусаў у краіны ЭЗ могуць адыграць станоўчую ролю ў працэсе дэмакратызацыі краіны. Таму ЭЗ павінен хаця б прыадчыніць мяжу зь Беларусьсю. ЭЗ варта спрасьціць візавы рэжым і разгледзець магчымасьць скасаваньня аплаты за візы. Такая палітыка прывяла б да далейшых пазытыўных зьменаў ва ўспрыняцьці ЭЗ беларускім грамадствам.

3. Інструмэнты

Вышэй вызначаныя дзеянні немагчыма ажыццяўляць без мэханізму дзеяньняў. Ёсьць чатыры прапановы ў гэтым пляне:

– **Стварэньне краінамі ЭЗ адмысловай групы напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў (з удзелам прадстаўнікоў Эўракамісіі і Рады).** Гэта лепей рабіць у форме нефармальнага супрацоўніцтва паміж краінамі ЭЗ – краіны, што працуюць дзеля дэмакратычнай Беларусі (краіны Балтыі, Скандынавіі, Нямецчына і „вышаградзкая чацьвёрка“) маглі б адыграць істотную ролю ў выпрацоўцы новага падыходу да Беларусі. Групу пажадана сфармаваць да выбараў, аднак яна будзе запатрабаваная таксама пасля іх.

– **Прызначэньне спэцпрадстаўніка ЭЗ па Беларусі.** Прапанова Хаўера Салаяны аб прызначэньні чыноўніка, адказнага за кантакты з Беларуссю, успрымаецца як крок наперад. Тое ж датычыць і рашэньня Салаяны накіраваць спэцыяльнага прадстаўніка па правах чалавека ў Беларусь дзеля кантактаў з прадстаўнікамі грамадзянскай супольнасьці і выказваньня заклапочанасьці ўраду і прэзыдэнту Лукашэнку. Але гэтых намаганьняў, відавочна, недастаткова. Эўразьвязу неабходна прызначыць спэцпрадстаўніка па Беларусі – пажадана вядомую асобу, напрыклад, былога палітыка. Спэцпрадстаўнік інфармаваў бы інстытуты ЭЗ аб бягучай сытуацыі ў Беларусі ды стасунках паміж ЭЗ і краінай, робячы прапановы наконт Беларусі. Апрач, ён падтрымліваў бы кантакты з прадстаўнікамі беларускай грамадзянскай супольнасьці, апазыцыйнымі сіламі і ўладамі.

– **Дэлегатара ЭЗ у Менску.** Пастанова ЭЗ, прынятая Эўракамісіяй у лістападзе 2005 г., аб адкрыцьці рэгіянальнага прадстаўніцтва ў Менску таксама зьяўляецца ілюстрацыяй росту зацікаўленасьці ЭЗ у Беларусі. Рэгіянальнае прадстаўніцтва пад назіраньнем кіраўніка Дэлегатара камісіі ва Украіне будзе дзейным мэханізмам, улічваючы характар стасункаў паміж абодвума бакамі. Аднак штодзённая прысутнасьць дыпляматаў ЭЗ у Менску была б больш важнай, чым наведваньне Беларусі рознымі дэлегацыямі. Сытуацыя ў краіне пастаянна мяняецца, таму ў доўгатэрміновай пэрспэктыве прысутнасьць ЭЗ паспрыяла б становішчу ў краіне пасля прэзыдэнцкіх выбараў. Таму неабходна адчыніць офіс Дэлегатара ЭЗ у Менску цягам 2006 году. Адным з прыярытэтаў дзейнасьці Дэлегатара мусіць быць ажыццяўленьне інфармацыйнай палітыкі ЭЗ.

– **Агенцтва эўрапейскай дэмакратыі.** Камісія будзе карыстацца ў 2005–2006 існуючымі механізмамі, такімі як Эўрапейская ініцыятыва дзеля дэмакратыі і правоў чалавека і Дэцэнтралізаваныя інструменты супрацоўніцтва, з мэтай прасоўвання дэмакратыі ў Беларусі. ЭЗ таксама павінен разгледзець магчымасьць стварэння новай установы дзеля сваёй дзейнасці як у Беларусі, так і ў іншых краінах з аўтарытарнымі рэжымамі.

У траўні 2005 г. офіс віцэ-прэзідэнта Эўрапарлямэнту Эдварда МакМілана Скота высунуў канцэпцыю стварэння Агенцтва эўрапейскай дэмакратыі (АЭД). Такое агенцтва можа быць пабудавана на ўзор амэрыканскага Нацыянальнага фонду дэмакратыі альбо брытанскага Ўэстмінстарскага фонду дэмакратыі.

Галоўнай мэтай АЭД павінна быць падтрымка дэмакратыі ў краінах, што церпяць ад дыктатуры. АЭД магло б фінансавацца зь бюджэту ЭЗ і добраахвотных унёскаў краінаў ЭЗ, аднак яно будзе больш незалежным за існыя інстытуты і розныя праграмы аказання дапамогі. Эўрапарлямэнт у такім выпадку быў бы адказным за выбары Рады дырэктароў АЭД, а само агенцтва штогод падавала б справаздачу на разгляд у Эўрапарлямэнт.

Важна, каб гэтае агенцтва мела магчымасьць падтрымліваць як зарэгістраваныя, так і незарэгістраваныя ўладамі суб'екты (у апошнім выпадку дамовы на атрыманьне грантаў падпісваюцца з прыватнымі асобамі). Гранты мусяць выкарыстоўвацца на фінансаваньне шэрагу дэмакратычных ініцыятываў, уключна з друкаваньнем незарэгістраваных газэтаў і брашураў. АЭД мусяць працаваць больш гнутка і хутка, чым інстытуты ЭЗ, а праекты павінны разглядацца не даўжэй, чым тры месяцы.

Выбраныя працы ў рамках праекту „Эўрапейскі выбар для Беларусі”

Towards Unity. Belarusian Opposition Before the Presidential Elections, 2005.

[Да злучэння. Беларуская апазыцыя напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў].

Аналіз беларускай апазыцыі пасля Кангрэсу дэмакратычных сілаў (з кастрычніка 2005 г.).

На ангельскай і польскай мовах.

Effective Policy Towards Belarus. A Challenge for the Enlarged EU, 2005.

[Дзейная палітыка ў дачыненні да Беларусі. Выклік пашыранаму ЭЗ].

Прапановы наконт палітыкі ЭЗ у дачыненні да Беларусі. Выдадзена ў супрацоўніцтве з Асацыяцыяй міжнароднага супрацоўніцтва (Прага).

На ангельскай мове.

Belarus Catching up with Europe, 2004.

[Беларусь у пагоні за Эўропай].
Сьціслы пераказ працы беларускіх экспертаў. Прапановы палітычных, эканамічных, сацыяльных рэформаў, сыстэмы адукацыі ў Беларусі.

На ангельскай і польскай мовах.

Belarus. Reform Scenarios, 2003.

[Беларусь: сцэнары рэформаў].
Усебаковае дасьледаваньне беларускіх экспертаў з прапановамі рэформаў палітычных, эканамічных, сацыяльных, у сыстэме адукацыі.

На ангельскай, беларускай і расейскай мовах.

Выбраныя выданні ў рамках праекту „ЭЗ пасля пашырэння і Украіна: новыя стасункі”

Will the Orange Revolution Bear Fruit? EU – Ukraine Relations in 2005 and the Beginning of 2006, 2005. [Ці будзе плён з Памаранчавай рэвалюцыі? Стасункі ЭЗ і Украіны ў 2005 і на пачатку 2006 гг.]

Аналіз палітыкі ЭЗ у дачыненні Украіны і ўкраінскай палітыкі ў дачыненні да ЭЗ пасля Памаранчавай рэвалюцыі. Рэкамендацыі і прапановы наконт стасункаў паміж ЭЗ і Украінай у будучыні.

На ангельскай, польскай і ўкраінскай мовах.

More than Neighbours. The Enlarged European Union and Ukraine – New Relations. Final Report, 2004. [Больш чым суседзі. Эўразьвяз пасля пашырэння і Украіна – новыя стасункі. Выніковая справаздача].

Прапановы наконт стасункаў паміж ЭЗ пасля пашырэння і Украінай, распрацаваныя групай экспертаў ЭЗ, краінаў, якія маюць далучыцца да ЭЗ, Украіны.

На ангельскай, польскай, украінскай мовах.

More than Neighbours. The Enlarged European Union and Ukraine – New Relations. Policy Paper, 2004. [Больш чым суседзі. Эўразьвяз пасля пашырэння і Украіна – новыя стасункі. Палітычны даклад].

Рэкамендацыі наконт стасункаў паміж ЭЗ і Украінай, распрацаваныя групай экспертаў з ЭЗ, а таксама краінаў, якія маюць далучыцца да ЭЗ, Украіны.

Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit, 2004. [Шлях у Эўропу. Меркаваньні ўкраінскай эліты].

30 інтэрвію з палітыкамі, прадпрымальнікамі, навукоўцамі, журналістамі, дзеячамі культуры пра статус Украіны ў Эўропе і перавагі эўрапейскага шляху. Тарас Вазьняк, Леанід Краўчук, Аляксандар Мароз, Юлія Мостава, Міраслаў Папавіч, Пятро Сіманенка, Юлія Цімашэнка, Віктар Юшчанка.

На польскай мове.

More than a Neighbour – Proposals for the EU’s Future Policy Towards Ukraine / Ed. by Grzegorz Gromadzki, Olexander Sushko, Marius Vahl, Kataryna Wolczuk, 2003. [Больш чым сусед – прапановы наконт палітыкі ЭЗ у дачыненні да Украіны ў будучыні].

На ангельскай і ўкраінскай мовах.

Polska – Ukraina. Współpraca organizacji pozarządowych, 2003. [Польшча-Украіна. Супрацоўніцтва паміж няўрадавымі арганізацыямі].

Прэзэнтацыя досьведу супрацоўніцтва з Украінай польскіх няўрадавых арганізацыяў, апісаньне дзейнасьці асноўных інстытутаў. Выдадзена пры падтрымцы Фундацыі адукацыі дзеля дэмакратыі.

На польскай мове.

Гэтыя ды іншыя выданьні можна знайсці па наступнай спасылцы:

www.batory.org.pl/english/intl/ukraina_pub.htm

Выбраныя выданьні з сэрыі „Аб будучыні Эўропы”

O przyszłości Europy. Głosy polityków, 2000. [Аб будучыні Эўропы. Галасы палітыкаў].

Падборка артыкулаў эўрапейскіх палітыкаў наконт будучыні кантынэнту. На польскай мове.

Policy Paper 1: Overcoming Alienation; Kaliningrad as a Russian Enclave Inside the European Union / Ed. by Grzegorz Gromadzki and Andrzej Wilk; published in association with the Borussia Culture Society and the Center for International Relations, 2001. [Палітычны даклад 1: пераадолець адчужэньне. Калінінград як расейскі анкляў унутры Эўразьвязу].

На ангельскай і польскай мовах.

Policy Paper 2: The Half-Open Door; the Eastern Border of the Enlarged European Union / Ed. by Jakub Boratyński and Grzegorz Gromadzki; published

in association with the Institute of Public Affairs, 2001. [Палітычны даклад 2: прыадчыненыя дзверы ў пашыраны Эўразьвяз].
На ангельскай, польскай і расейскай мовах.

Policy Paper 3: Pro-European Atlantists. Poland and Other Countries of Central and Eastern Europe after Accession to the European Union / Ed. by Grzegorz Gromadzki and Olaf Osica; published in association with the Center for International Relations, 2003. [Палітычны даклад 3: праэўрапейскія атлянтысты. Польшча ды іншыя краіны Цэнтральнай і Ўсходняй Эўропы пасля далучэньня да Эўразьвязу].
На ангельскай і польскай мовах.

Policy Paper 4: The Forgotten Neighbour – Belarus in the Context of EU Eastern Enlargement / Ed. by Anna Naumczuk, Eugeniusz Mironowicz, Grzegorz Gromadzki and Pawel Kazanek; published in association with East-European Democratic Center – IDEE, 2001. [Палітычны даклад 4: Беларусь у кантэксьце пашырэньня ЭЗ на Усход].
На ангельскай, беларускай, польскай, расейскай мовах.

Policy Paper 5: The Common Challenge. Members and Candidates Facing the EU Future Migration Policy / Ed. by Krystyna Iglicka, Slawomir Łodziński, Dariusz Stola, Jakub Boratyński and Grzegorz Gromadzki; published in association with the Institute of Public Affairs and the Institute of Social Studies – Warsaw University, 2001. [Палітычны даклад 5: агульны выклік. Чальцы і кандыдаты перад абліччам будучай палітыкі ЭЗ у сфэры міграцыі].
На ангельскай і польскай мовах.

Policy Paper 6: New Neighbourhood – New Association. Ukraine and the European Union at the Beginning of the 21st Century / Ed. by Bogumila Berdychowska, Przemysław Żurawski vel Grajewski and Grzegorz Gromadzki; published in association with the Faculty of International Studies and Political Science – University of Łódź, and the Polish-Ukrainian Forum, 2002. [Палітычны

даклад 6: Новыя суседзі – новыя аб'яднаньні. Украіна і Эўразьвяз на пачатку XXI стагодзьдзя].

На ангельскай, польскай, расейскай і ўкраінскай мовах.

Policy Paper 7: An Overview of European (In) Security / Ed. by Olaf Osica and Grzegorz Gromadzki; published in association with the Center for International Relations, 2001. [Палітычны даклад 7: агляд эўрапейскай (не)бясьпекі].

На ангельскай і польскай мовах.

Policy Paper 8: Between Need and Dependency. Russian Gas in the Energy Balance of the Enlarged EU / Ed. by Grzegorz Gromadzki, 2002. [Палітычны даклад 8: Паміж патрэбамі і залежнасьцю. Расейскі газ у энэргабалансе пашыранага ЭЗ].

На ангельскай, польскай, расейскай мовах.

Poland in the World: Challenges, Achievements, Threats, 2003. [Польшча ў сьвеце: выклікі, дасягненьні, пагрозы].

Выступ польскага міністра замежных справаў Уладзімежа Цімашэвіча; вытрымкі з дыскусіі з удзелам Яна Кшыштафа Бялецкага, Ежы Ядліцкага, Мацея Лэнтоўскага, Тадэвуша Мазавецкага, Дарыюша Расаці і Аляксандра Смоляра.

На ангельскай і польскай мовах.

The EU Enlargement and Neighbourhood Policy, 2003. [Пашырэнне ЭЗ і Палітыка Добрасуседзтва].

Пракакол канфэрэнцыі, арганізаванай Фондам з дапамогай МЗС Польшчы. Публікацыя складаецца з выступу асноўных дакладчыкаў прэзыдэнта Аляксандра Квасьнеўскага і міністра замежных справаў Уладзімежа Цімашэвіча, сьціслага пераказу зместу ўсіх пасяджэньняў і польскіх прапановаў, якія тычацца палітыкі ЭЗ пасля пашырэння ў дачыненні да новых суседзяў.

На ангельскай і польскай мовах.

Poland's Foreign Policy: Continuation or a Break with the Past? 2004. [Вонкавая палітыка Польшчы: пераемнасць, ці разрыў зь мінуўшчынай?].

Публікацыя зьмяшчае вытрымкі з дыскусіі, зладжанай Фундацыяй імя Стэфана Баторыя. У абмеркаваньні бралі ўдзел Уладзімеж Цімашэвіч, Лена Калярска-Бабінска, Тадэвуш Мазавецкі, Анджэй Аляхоўскі, Дарыюш Расаці і Аляксандар Смоляр.

На польскай ды ангельскай.

New Geopolitics of Central and Eastern Europe. Between the European Union and the United States, 2005. [Новая геапалітыка Цэнтральнай і Ўсходняй Эўропы. Паміж Эўразьвязам і ЗША].

Вытрымкі з дыскусіі, арганізаванай Фундацыяй імя Стэфана Баторыя ў супрацоўніцтве з Нямецкім інстытутам па міжнародных справах і бясьпецы Фундацыі навукі і палітыкі (Бэрлін), і Цэнтрам эўрапейскіх дасьледаваньняў пры Каледжы Сьв. Антонія Оксфарскага ўнівэрсытэту. Публікацыя зьмяшчае меркаваньні палітыкаў і экспэртаў, дыскусіі, выступы дзяржміністра Адама Ротфэльда, камісара ЭЗ Дануты Хюбнэр, адмысловую лекцыю былога дзяржсакратара ЗША Генры Кісынджэра.

На ангельскай мове.

Гэтыя ды іншыя выданьні можна знайсці па наступнай спасылцы:

www.batory.org.pl/english/pub/index.html

